

*Ə.Məmmədbağiroğlu. Yusif Vəzir Cəmənzəminli və folklor
// Əlyazmalar yanmır, 2022, № 1 (14), s.25-32.*

UOT: 82-3.512.162; 398.

Əli Məmmədbağiroğlu

*Filologiya üzrə fəlsəfə doktoru, dosent
AMEA M.Füzuli adına Əlyazmalar İnstitutu
Bakı ş., İstiqlaliyyət küç. 26
e-mail: ali.aliyev55@gmail.com*

YUSİF VƏZİR ÇƏMƏNZƏMİNİLİ VƏ FOLKLOR

Xülasə

Təqdim olunan araşdırmada Azərbaycan ədəbiyyatında gözəl hekayələr və tarixi, ictimai-siyasi mövzulu romanları ilə tanınan görkəmli yazıçı, ədəbiyyatşünas alim, ictimai-siyasi xadim Yusif Vəzir Cəmənzəminlinin AMEA M.Füzuli adına Əlyazmalar İnstitutunda saxlanılan şəxsi arxivindəki folklor materialları və xalq ədəbiyyatımızın tədqiqi ilə bağlı elmi-nəzəri məqalələrindən bəhs olunmuşdur. Y.V.Çəmənzəminlinin şəxsi arxivindəki folklor materiallarını üç yerə ayırmaq olar: folklor toplusları, xalq ədəbiyyatına aid elmi araşdırmalar və folklorla aid materialların nəşr olunan nüsxələri. Şəxsi arxiv materiallarından məlum olur ki, Y.V.Çəmənzəminli Azərbaycan ədəbiyyatı tarixində ilk dəfə olaraq, folklorumuzun bir çox nümunələri haqqında araşdırma apararaq öz dəyərli mülahizələrini irəli sürmüşdür.

Açar sözlər: *Xalq ədəbiyyatı, yazılı folklor, şəxsi arxiv, əlyazma, vəsfi-hal, ağı, sayacı sözlər, nağıl*

Giriş

Görkəmli yazıçı Yusif Vəzir Cəmənzəminli bədii yaradıcılığı, publisistik fəaliyyəti və elmi-tədqiqat araşdırmaları ilə Azərbaycan mədəniyyətinə zəngin bir irs qoyub getmişdir. Yazıcının ağır, üzüntülü həyat sürməsinə baxmayaraq, yaradıcılığı olduqca rəngarəng və çoxsahəlidir. O, hələ çox gənc yaşlarından şeir və hekayələr yazmış, dövrü mətbuatda zamanın ağır-acı problemləri ilə bağlı məqalələr dərc etdirmiş və ictimai-siyasi məzmunlu romanları geniş oxucu kütləsinin böyük rəğbətini qazanmışdır. Y.V.Çəmənzəminlinin bədii yaradıcılığından başqa, diplomatik sahədəki xidməti də onun həyatında mühüm yer tutur. O, 1918-ci ildə yenidən yaranmış Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətini xaricdə layiqətlə təmsil etmişdir. Əlyazmaşünas-tarixçi alim F.Ələkbərli AXC-nin Osmanlıda səfiri olmuş Y.V.Çəmənzəminlinin Vatikan Məxfi Arxivlərindən Roma Papası XV Benediktlə bağlı çox mühüm

bir sənədi aşkar etmişdir. Sənəddən məlum olur ki, Azərbaycanın İstanbuldakı səfiri (Y.V.Çəmənəminli – Ə.M.) xristian-müsəlman dialoqunun tərəfdarı Roma Papası XV Benediktə İstanbulda heykəl ucaldılması layihəsinin təşəbbüskarı və iştirakçısı olmuşdur.

F.Ələkbərli bununla əlaqədar yazır: “Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinin Osmanlı İmperiyasında səfiri Y.V.Çəmənəminlinin Vatikanə məktubu və Vatikanın ona cavabı olduqca maraqlıdır. AXC və Vatikan birgə İstanbulda Papa XV Benediktə heykəl qoymaq istəyib, bunun üçün Azərbaycan səfirliyi tərəfindən müəyyən qədər pul da ayrılıbmış. Amma bu baş tutmayıb. Bir tərəfdən Türkiyədə sultan hakimiyyətinin süqutu və Türkiyə Respublikasının yaranması, digər tərəfdən AXC-nin süqutu buna mane olub. Bu mühüm sənəd 1919-cu ildə yazılmışdır” [1, s. 24].

Y.V.Çəmənəminlinin həyat və yaradıcılığının böyük hissəsini özündə əhatə edən şəxsi arxiv materialları hal-hazırda AMEA M.Füzuli adına Əlyazmalar İnstitutunda saxlanılır. Ədibin Əlyazmalar İnstitutunun xəzinəsində 21-ci fondada saxlanılan şəxsi arxivi arxivlər arasında öz mükəmməlliyi, səliqəsi və zənginliyi ilə seçilir. Onun buradakı şəxsi arxiv materialları həm də ona görə qiymətlidir ki, əlyazmaların əksəriyyəti öz dəst-xətt ilə köçürülmüş avtoqraflardır. Y.V.Çəmənəminlinin şəxsi arxivindəki materialların təsvirini hazırlayan tanınmış əlyazmaşünas alim, professor C.M.Nağıyeva onun bütün şəxsi arxiv sənədlərini üç hissəyə ayırmış, bu təsnifatın ikinci hissəsində 13 saxlama vahidi ilə daxil edilən xalq ədəbiyyatına aid əlyazmaların təsviri məlumatı verilmişdir [2, s. 114-118].

Y.V.Çəmənəminlinin yaradıcılığını araşdırmış tədqiqatçı Ş.Hümmətli yazıçı ilə bağlı son dövrlərdə yazılan monoqrafiyalar, müxtəlif tədqiqatlar və əsərlərini nəşr etdirmiş görkəmli alimlərin xidmətini qiymətləndirməklə bərabər, belə bir fikrini də diqqətə çatdırır: “Lakin hələ görülməli işlər də çoxdur. Y.V.Çəmənəminlinin AMEA Məhəmməd Füzuli adına Əlyazmalar İnstitutunda mühafizə edilən şəxsi arxivində hələ də müasir oxuculara məlum olmayan, tədqiq edilməli xeyli dəyərli məqalələr və əlyazmalar var” [3, s. 5].

Folklor materialları. Y.V.Çəmənəminli ötən əsrin əvvəllərindən başlayaraq Azərbaycan folklor nümunələrinin toplanması, nəşri ilə əlaqəli çox böyük işlər görmüş və ona göndərilmiş bir rəsmi sənəddə folklora aid materialları təcili olaraq müvafiq təşkilata təhvil verməsindən söz açılıb. Bu məqsədlə ona Azərbaycan Mərkəzi İcraiyyə Komitəsi Yanında Azərbaycan Dövləti Elmi-Tədqiqat İnstitutu tərəfindən Vəli Xulufunun (elmi katib) imzası ilə rus dilində 23.12.1929-cu il tarixli məktub ünvanlanmışdır. Həmin məktubda yazılıb: “Azərbaycan Dövlət Elmi-Tədqiqat İnstitutu Azərbaycanı Öyrənmə Cəmiyyətindən aldığınız əlyazmaları təcili olaraq təhvil vermənizi bildirir. Az.DEİ-in elmi katibi: V.Xulufu”. Y.V.Çəmənəminlinin şəxsi arxivindəki bəzi folklor toplanmalarını və xalq ədəbiyyatına dair yazdığı məqalələrini aşağıda nəzərdən keçirək.

Folklora aid topladığı materiallar:

- 1) El güzgüsü. Fond 21, s.v. 318. Əlyazmada atalar sözləri, tapmacalar, adət-ənənələr (çillə kəsmək) və s. folklor nümunələri köçürülmüşdür. 1 dəftər;
- 2) Atalar sözləri. Fond 21, s.v. 408. Üç səhifəlik əlyazmaya 50 atalar sözü köçürülmüşdür;
- 3) Atalar sözləri. Fond 21, s.v. 311. Əlyazmaya latın əlifbası ilə 72 atalar sözü köçürülmüşdür;

4) Bayatılar. Fond 21, s.v. 404. Bir vərəqdən ibarət əlyazmanın hər iki üzündə karan-daşla 35 bayatı köçürülmüşdür;

5) Bağlamalar. Fond 21, s.v. 313. Burada Şirvanlı Dostu ilə Duvarqanlı Abbasın, Zər-nigar xanımla Aşıq Valehin deyişmələri köçürülmüşdür, 6 vərəq;

6) El mahnıları. Fond 21, s.v. 319. 1 vərəq;

7) Sayaçı sözləri. Fond 21, s.v. 422. Bir vərəqdən ibarət əlyazmaya sayaçı sözlər köçü-rülmüşdür.

Y.V.Çəmənzəminlinin folklora aid nəşrləri:

1) Məlik Məhəmməd. Fond 21, s.v. 494. Bakı işçisi kooperativi nəşriyyatı, 1926. Kitab böyük formatlıdır, ağ-qara və rəngli illüstrasiyalar çəkilmişdir;

2) Azərbaycan xalq ədəbiyyatından. Bayatılar. Fond 21, s.v. 469. Bakı, mayıs, 1925. Kitaba əlifba sırası ilə 581 bayatı daxil edilmiş və Azərbaycan Ədəbiyyatı Cəmiyyəti adından "Bir-iki söz" adlı ön sözdə yazılıb: "Kitabçada bulunan bayatı və manilər mərhum Mirzə Məhəmməd Hatif, şair Əbdah (عبداه – ola bilsin ki, Abdullahdır – Ə.M.) Şaiq və müəllim Şəfiqə xanım Əfəndizadə yoldaşların toplamış olduğu materiallardan götürüldüyü ərz edilməklə bərabər, bundan sonra xalq ədəbiyyatının bütün şöbələrinə aid hər qism xalq ədə-biyyatı nümunələri təb və nəşr etmək üçün hər zaman qəbula hazır bulundugumuzu ayrıca bəyan etməyi də özümüzə bir borc sayırıq";

3) Atalar sözləri. Fond 21, s.v. 451. Bakı işçisi kooperativi nəşriyyatı, 1926, 146 s. Kitaba 1741 atalar sözü daxil edilmişdir. "Bir neçə söz" adlı ön sözdə atalar sözlərinin, ümu-miyyətlə folklor nümunələrinin toplanması və onların tərtibi xüsusiyyətlərindən bəhs olunmuşdur. Y.V.Çəmənzəminli ön sözdə yazır: "Bundan sonra el ədəbiyyatı nümunələri unudulmamaq üçün ardıcıl olaraq nəşr olunmalıdır. Bu nəşr işini "Azərbaycan Ədəbiyyatı Cəmiyyəti" və "Bakı işçisi" nəşriyyatı öz üzərinə götürmüşdür. Görüləcək bu iş birincidir. İndiyədək xalqın həyatı ilə bağlı olan atalar sözlərini toplayıb təsnif edən olmamışdır. Uzun bir zaman içərisində köçərilik dövründən bəri bir xalqın həyat və məişətindən doğub, bö-yüyən və o xalqın həyatını aydın bir şəkildə göstərən bu hikmətli sözləri imdiyə qədər lazımı surətdə toplayıb təsnif edən olmadığından yazı ədəbiyyatının təsiri altında tədricən qeyb olmağa doğru gedirdi".

Müəllif atalar sözlərini köçürərkən onların tərtib xüsusiyyətlərindən bəhs edərək aşağıdakı prinsiplərin qorunub saxlanılmasını qeyd edir:

- Atalar sözlərinin əslini saxlamağa çalışdıq. Bir qövmin, yaxud qadınlığın əleyhinə olanları da vardır ... Məqsədimiz: nə varsa, onu olduğu kibi göstərməkdir ki, sonralıqca böylə düzgün yığılmış əsərlər üzrə xalqın keçirdiyi məişəti düzgün təhlil və tənqid etmək mümkün olsun;

- Atalar sözləri əlifba sırası ilə verilmişdir ki, bu da təkrara yol verməmək üçün irəli gəlmişdir;

- Atalar sözləri bundan sonra seriya təşkil edərək toplandıqca nəşr olunacaqdır;

- Kitabda ancaq Azərbaycanda işlənən atalar sözləri daxil edilmişdir;

- Atalar sözləri müxtəlif mənbələrdən alınmışdır: Əsas mənbə Əbülqasım Hüseynzadə ilə mərhum Mizə Məhəmməd Hatifin topladıqları sözlərdir;

- Bu kitabçaya daxil olmayan atalar sözlərini Cəmiyyət İdarəsinə göndərəcək oxucu-lara imdidən təşəkkür etməyi özümüzə borc biliriz [4, s.v. 451, s. 4].

Y.V.Çəmənzəminlinin şəxsi arxiv materialları arasında folklorun ayrı-ayrı janr nümunələri haqqında yazmış olduğu elmi-nəzəri məqalələri də böyük maraq doğurur. Bunlardan "Xalq ədəbiyyatının təhlili. Ağı" [5, s.v. 170], "Xalq ədəbiyyatının təhlili. Vəsfi-hal" [6, s.v. 169], "Nağıl haqqında" [7, s.v. 155], "Şifahi və yazılı ədəbiyyat" [8, s.v. 212] və s. məqalələri folklorumuzun öyrənilməsi baxımında olduqca əhəmiyyətlidir.

Qeyd edək ki, yazıçının şəxsi arxivindən elmi-tədqiqat xarakterli yazıların böyük hissəsini tədqiqatçı alim Şəlalə Hümətli 2004-cü ildə nəşr etdirdiyi müəllifin eyni adlı məqaləsilə adlanan "Biz kimik?" kitabına daxil etmişdir [3]. Yuxarıda göstərilən elmi-nəzəri məqalələrdən ikisi həmin kitaba daxil edilmişdir: "Xalq ədəbiyyatının təhlili. Ağı" və "Xalq ədəbiyyatının təhlili. Vəsfi-hal".

"Xalq ədəbiyyatının təhlili. Ağı" adlanan məqalə uzunsov, tumar şəkilli 9 vərəqdən ibarət əlyazmaya köçürülmüşdür. Y.V.Çəmənzəminli bu yazısında ağı janrında şifahi xalq şeirinə dünyanın müxtəlif xalqlarının müraciət etməsilə ölən adama hüzn saxlanılmasından ətraflı bəhs etmişdir. O yazır: "Ölüyə ağı deyib ağlamaq xalqlar tarixində ən qədim zamandan bəri müşahidə olunmuşdur. Bir çox xalqlar arasında ağıya cürbəcür ayinlər və rəqslər də əlavə olunarmış. Misir barelyeflərində (qabartma) əli qısa ağaclı rəqqaslar təsvir olunmuş, bunlar ağı ayinlərində iştirak edərmişlər" [5, s.v. 170].

Y.V.Çəmənzəminli daha sonra qədim türklərin də ağıları haqqında söz açaraq yazır: "Qədim türklərdə sağıçılar (ağıçılar) meyiti qobuz adlı alət çalaraq tərənnüm edərmişlər. "Kitabi-Dədə Qorqud"-da Birg (Beyrək) adlı birisinin ölümü böylə təsvir olunur: "Birgin babasına, atasına xəbər oldu, ağ evin eşigində şivən qopdu, qaza bənzər qızı, gəlini ağ çıxardı, qara geydi. Ağ-boz atın quyruqunu kəsdilər, 40-50 yigit qara geyib göy sarındılar. Qazan bəyə gəldilər, sarıqlarını yerə urdular. Birg, - deyib çox ağladılar. Qazanın əlini öpdülər: "Sən saq ol, Birg öldü", - dedilər. Qazan bu xəbəri eşitdi, dəsmalını əlinə alıb ökür-ökür ağladı, divanda zarlıq qıldı, həp anda bəylər ağlaşdılar. Qazan vardı, odasına girdi. Yeddi gün divana çıkmadı, ağladı, oturdu" [5, s.v. 170].

Müəllif bu yazısında Atılanın dəfn mərasimində hunların öz qəhrəmanlarının igidliyini mədh etməsindən, eyni zamanda həbəşlərin də ağı deməsindən bəhs edir. Sonra ağının məzmunundan söz açaraq yazır: "Ölünü igid kibi göstərmək bizim ağılarda da var. Bəzən ən qorkak bir adamı belə pəhləvan kibi təsvir edirlər. Məsələn: "Açılmayan tufəngin, sivrilməyən xəncərin öz canına qurban. Ay kimi doğdun, gün kibi batdın, minəndə at bağrı yardın, düşəndə yer bağrı yardın, saydığına salam verdin, saymadığına yan verdin, düşməninə dirsək göstərdin, qəniminə qan uddurdun. Altıyın bədöy atına, çiyiniyın suzən tufənginə, tərkiyin dolu xurcununa, ağziyın kəsərli sözünə anan qurban!" Daha sonra ağının forması haqqında yazır: "Əksər ağı bayatı şəklində olur, iləriki məqaləmizdə dediyimiz kibi, fərq yalnız məzmunundadır. Ağıdakı kədər olduqca həssasdır, bəzən gözəl təşbihlər və məcazi mənalarla ifadə olunur" [5, s.v. 170].

Nəhayət, əlyazmanın sonuna bayatı formasında olan on ağı nümunə olaraq əlavə edilmişdir. Bu ağılarda övlad, qardaş, ata, ana itkisi, ayrılığı haqqında nisgilli, hüznü duyğular qələmə alınmışdır:

*Sən məni ağlar qoydun,
Sinəmi dağlar qoydun,*

*Yıkdın atam evini,
Qapısın bağlar qoydun [5, s.v. 170].*

Eyni zamanda burada malı-mülkü əlindən alınıb qarət edilən, zülmə, dərdə düşər olan, doğma yurdundan didərgin düşən kimsənin kədərli anlarını əks etdirən ağılar da vardır:

*Dağlara saldım əkin,
Aldılar əlimdəkin,
Heç kafər, heç müsəlman,
Olmasın mənim təkin [5, s.v. 170].*

Ağılardan birində kədər, ağrı-acılı hislər atalar sözü timsalında ifadə olunmuşdur. Xalq dilində belə bir ifadə işlənir: “Başına kül tökmək”. Bu pəreminin atalar sözlərinə aid əlyazma toplularından birində “Başuva kül sovsursan uca kötükdən savur” variantına da rast gəlirik [9, 5^a]. Bu ifadə ilə bağlı görkəmli dilçi alim Musa Adilov belə şərh verir: “Başına kül (topaq) tökmək” ifadəsi bədbəxtliyə düşmək, qiymətli bir şeyin əldən çıxmasına kədərlənmək, özünün və yaxın, əziz adamlarının bədbəxtliyinə ağlamaq deməkdir. İfadə İncildə işlədilmişdir. Qədimdə bir sıra xalqlarda belə bir adət var idi ki, özünün və ya başqasının halına, bədbəxtliyinə yananda başlarına kül (və ya torpaq) tökdilər. Buradan da “kül başına”, “başına nə kül töküm?” və s. kimi bir çox ifadələr yaranmışdır” [10, s.v. 48-49]. Y.V.Çəmənzəminlinin qeyd olunan yazısındakı ağıda da oğlunu itirmiş bir ananın hədsiz kədəri həmin məşhur ifadə ilə belə dilə gətirilir:

*Elədimi gül ağlar,
Bülbül ağlar, gül ağlar,
Oğlu ölən analar,
Başa tökər kül ağlar [5, s.v. 170].*

Y.V.Çəmənzəminlinin “Xalq ədəbiyyatının təhlili. Vəsfı-hal” məqaləsində də bu folklor janrının nəzəri və forma xüsusiyyətlərindən bəhs olunur: “Novruz bayramına bir ay qalmışdan başlayaraq hər çərşənbə axşamı xalqımız arasında vəsfı-hal salarlar. Qadın və qızlar toplanaraq, bir badya su qoyar və hərədən bir nişan alıb suya salarlar. Badya başında oturan qadın təsadüfən əlinə keçən nişanı sudan çıxarıb bir vəsfı-hal söyləyər. Bu qayda ilə fala baxarlar. Deməli, nişan verənin ürəyində bir niyyət olar və niyyətinin baş verəcəyini və ya verməyəcəyini söylənən vəsfı-haldan duyar... Məsələ ilə məşğul olmuş alimlər fal açma adətini ikiye ayırırlar: biri sırf fal açma (kleromantiya), ikincisi su ilə falabaxma (hidromantiya). Bizim vəsfı-hal da hidromantiya qismindən olaraq, Azərbaycanın bəzi nöqtələrində icra olunur. Badya başında söylənilən mahnıya gəldikdə, bu adi bayatı deyər tanıdığımız dörd misralı xalq şeiridir. Halbuki, bayatı, ağı və vəsfı-halın bir-birinə bənzəyişi zahiridir. Ağı daima kədərli olan kibi, vəsfı-hal da ümid verən, nəşə doğuran və mətanət bağışlayandır. Bunlar bir-birindən yalnız məzmunca ayrılır. Quruluş etibarilə bir-birindən ayrılmaz: üçü də dörd misralıdır, üçündə də birinci iki misralardakı fikir son iki misradakı məqsədi qüvvətləndirmək üçündür. Buna paralelizm deyilir” [6, s.v. 169]. Müəllif fikrini şərh

edərkən yazdığı məqalənin daxilində iki, axırda isə yeddi vəsfi-halı nümunə vermişdir. Bu vəsfi-hallardan "Biz kimik?" kitabına [3] daxil edilməyən sonuncusunu burada qeyd edirik:

*Eyvan altdan at gedər,
At gedər, murad gedər,
Yaxşı qızın cehizi,
Ləyəndə sovqat gedər* [6, s.v. 169].

Y.V.Çəmənəminlinin folklorla bağlı elmi araşdırmalarından biri də "Nağıl haqqında" adlı məqaləsidir [7, s.v. 155]. Müəllif burada nağılın xalq ədəbiyyatının digər növlərindən fikir və fəlsəfə etibarilə çox qədim olduğunu bildirir. O bu məqsədlə fikrini əsaslandırmaq üçün Azərbaycan nağılı "Məlik Məhəmməd"-i (nağılın adı müasir nəşrlərdə "Məlikməmməd" şəklində getmişdir – Ə.M.) nümunə götürərək, Zərdüştün "Avesta"sı və hind "Veda"sı ilə yaxınlığından bəhs edir. Yazır ki, "Məlik Məhəmməd"də zahirən islamıyyətin təsiri görünsə də, nağıl batinən məzmun və fəlsəfəsinə görə çox-çox qədimdir. Ümumiyyətlə, hər bir nağılın ideyası haqqın nahaqqa qələbə çalmasından ibarətdir, ancaq bəhs olunan hadisə və məzmun başqa-başqadır [7, s.v. 155]. "Məlik Məhəmməd"-in qədimliyini, islamıyyətdən əvvələ bağlılığını o, belə əsaslandırmışdır ki, "Məlik Məhəmməd"-in fəlsəfəsi cəmiyyətdəki ikiliyi təsvir etməsilə bağlıdır. Bir tərəfdə Hörmüzd və onun xəlf etdiyi nur, əbədi həyat, haqq və ədalət; o biri tərəfdə Əhrimən və qaranlıq dünyaya aid əjdahalar, paxıllıq, həsəd, fəna fikirlər. Aralarında daim baş verən çarpışma Hörmüzdün qələbəsilə nəticələnir. Əbədi həyat bəxş edən almanı oğurlayan divlər, Zümrüdün balalarını öldürmək istəyən əjdahalar, paxıllıq və həsəd hissilə yaşayan iki qardaş məhv olur. Ağıllı, zirək, qüvvətli, təmiz ürəkli Məlik Məhəmməd isə işıqlı dünyanın bütün səadətinə nail olur. Müəllif "Məlik Məhəmməd" nağılının yaranmasını islamıyyətdən xeyli öncəki dövrə aid olduğunu bildirərək yazır: "Məlik Məhəmməd" heç şübhəsiz ki, islamıyyətdən çox-çox əvvəl vücuda gəlmiş və yalnız ünvanını islamıyyət zamanında dəyişmiş, Məlik Məhəmmədin adı isə sonradan qondarma bir addır" [7, s.v. 155].

Y.V.Çəmənəminlinin şəxsi arxivindəki avtoqraf yazılardan biri də "Şifahi və yazılı ədəbiyyatımız" adlanır. Məqalədə "Təzkiyə-tül-şüəra" ədəbi toplusundan iqtibas olunmaqla Azərbaycan klassiklərinin yaradıcılığına dair yığcam materiallar verilmişdir. Yazının əvvəlində müəllifin mövzuya giriş olaraq Azərbaycan şifahi və yazılı ədəbiyyatı haqqındakı fikirləri maraqlıdır. O yazır: "Hər bir millətin ədəbiyyatı kimi bizdə də ədəbiyyat iki qismə ayrılır: şifahi və yazılı. Azərbaycan şifahi ədəbiyyatı sırf bir türk qüvvəyi-fikriyyə və zehniyyəsinin məhsuludur. Yazılı əsərlər son zamana qədər fars təsirində olmuş, şifahi ədəbiyyatımız isə türk milləti kimi qədimdir" [8, s.v. 212].

Nəticə

Görkəmli yazıçı Y.V.Çəmənəminlinin AMEA M.Füzuli adına Əlyazmalar İnstitutunda saxlanılan şəxsi arxivindəki materiallar mövzu etibarilə rəngarəngdir. Burada ədibin xatirat dəftərləri, özünün çəkdiyi şəkillərdən ibarət olan albomlar, hekayələrinin, felyetonlarının, romanlarının avtoqraf nüsxələri, yazıçının müxtəlif şəxslərə yazdığı məktubların surətləri,

ona göndərilmiş məktublar, əsərlərinə verilmiş rəylər, şəxsi sənədləri, müxtəlif fotoşəkilləri, çap etdirdiyi kitablar və s. mühafizə olunur. Bütün bunlardan başqa, yuxarıda bəhs olunduğu kimi, onun şəxsi arxiv materialları arasında xalq ədəbiyyatının çox mühüm nümunələrindən olan nağıl, ağı, vəsfi-hal, ümumiyyətlə, şifahi xalq ədəbiyyatı haqqında elmi-nəzəri fikirlərdən ibarət yazıları və qeyd olunan folklor əsərlərinə aid xalq dilindən toplanmış nümunələrin əlyazmaları da saxlanılır. Görkəmli yazıçı, ədəbiyyatşünas alim Y.V.Çəmənzəminli qələmə aldığı məqalələrində Azərbaycan folklorşünaslığının bəzi elmi-nəzəri məsələlərinə dair çox faydalı olan fikirlər irəli sürmüşdür.

Ədəbiyyat siyahısı:

1. Fərid Ələkbərli. Vatikan arxivində saxlanan Azərbaycana aid əlyazmalar. Bakı: "Elm və təhsil", 2014. - 75 s.
2. Cənnət Nağıyeva. Yusif Vəzir Çəmənzəminli arxivinin təsviri. Bakı: "Örnək", 2000. - 200 s.
3. Çəmənzəminli Y.V. Biz kimik? (Transfoneliterasiya, tərtib, ön söz və qeydlərin müəllifi: Şəlalə Hümmətli). Bakı: "Nurlan", 2004. - 136 s.
4. Çəmənzəminli Y.V. Azərbaycan xalq ədəbiyyatı. Bayatılar. Bakı, mayis, 1925. AMEA M.Füzuli adına Əlyazmalar İnstitutu. Fond 21, s.v.451.
5. Çəmənzəminli Y.V. Xalq ədəbiyyatının təhlili. Ağı. AMEA M.Füzuli adına Əlyazmalar İnstitutu. Fond 21, s.v.170, 9 vərəq.
6. Çəmənzəminli Y.V. Xalq ədəbiyyatının təhlili. Vəsfı-hal. AMEA M.Füzuli adına Əlyazmalar İnstitutu. Fond 21, s.v.169, 7 vərəq.
7. Çəmənzəminli Y.V. Nağıl haqqında. AMEA M.Füzuli adına Əlyazmalar İnstitutu. Fond 21, s.v. 155, 7 vərəq.
8. Çəmənzəminli Y.V. Şifahi və yazılı ədəbiyyatımız. AMEA M.Füzuli adına Əlyazmalar İnstitutu. Fond 21, s.v.212, 2 vərəq.
9. امثال و نصایح تورکی Əmsal və nəsayehi-türki (1^b-29^b). Əlyazmanın əslı Tehran Parlament Kitabxanasında saxlanılır (Surəti yazının müəllifindədir).
10. Musa Adilov. Niyə belə deyirik? Bakı: Azərbaycan Dövlət Nəşriyyatı, 1982. - 244 s.

Ali Mammadbagiroglu

Yusif Vazir Chamanzaminli and folklore

In the presented research, it is talked about folklore materials and folklore scientific-theoretical articles on the study of our literature from the personal archive of Yusif Vazir Chamanzaminli, a prominent writer, literary scholar, socio-political figure known for his beautiful stories and historical, socio-political novels in Azerbaijani literature, which are kept at the Institute of Manuscripts named after M.Fuzuli of Azerbaijan National Academy of Sciences. The folklore materials in the personal archive of Y.Vazir Chamanzaminli can be divided into three parts: folklore collections, scientific researches on folk literature and

published copies of materials on folklore. It is known from the personal archive materials that for the first time in the history of Azerbaijani literature, Y.Vazir Chamanzaminli made his valuable remarks by researching many examples of our folklore.

Key words: *Folk literature, written folklore, personal archive, manuscript, description, elegy, counter words, story*

Filologiya üzrə elmlər doktoru, professor
Kamil Allahyarov tərəfindən çapa tövsiyə olunmuşdur.